

O inherentnej liczbie mnogiej liczebników

1 ĆWIERĆ, PÓŁ I PÓŁTORA

Adam Przepiórkowski

Głównym celem niniejszego artykułu jest poddanie pod dyskusję tezy, że liczebniki typu ĆWIERĆ, PÓŁ i PÓŁTORA, łączące się z liczbą pojedynczą rzeczowników (*ćwierć/pół/półtora jabłka*), same posiadają mnogą wartość selektywnej kategorii liczby². Niejako przy okazji zaprezentowane zostaną nowe argumenty za istnieniem leksemów liczebnikowych wymienionych w tytule, być może obok leksemów rzeczownikowych o tej samej formie hasłowej.

Rozważania poniższe oparte są na faktach językowych, które zgodnie z naszą najlepszą wiedzą nie były dotychczas dyskutowane, a mianowicie na (zaświadczonych) konstrukcjach typu **te pół kilometra** i **owe pół wieku**, obok konstrukcji typu **to pół kilometra** i **owo pół wieku**. Niniejszy artykuł jest próbą systemowego wyjaśnienia takich faktów; być może dałaby się obronić analiza alternatywna, traktująca ciągi *te pół*, *owe pół* itp. jako składniowo nieanalizowalne kolokacje.

Liczebniki ĆWIERĆ, PÓŁ I PÓŁTORA w literaturze

[Saloni 1974a, b](#) definiuje liczebniki jako leksemy posiadające kategorie fleksyjne przypadku i rodzaju, lecz nie liczby. [Saloni 1977](#) wspomina o kilku grupach leksemów, które być może warto by było traktować jako liczebnikowe, które jednak wydają się nie spełniać fleksyjnej charakterystyki liczebników. Jedną z takich grup jest zbiór niezłożonych liczebników ułamkowych, zawierający współcześnie trzy leksemy: ĆWIERĆ, PÓŁ i PÓŁTORA³. Decyzję o rozszerzeniu listy leksemów liczebnikowych o takie liczebniki ułamkowe podejmują [Gruszczyński i Saloni 1978](#), a kilkanaście lat później podtrzymuje ją [Saloni 1992](#)⁵; taki zestaw liczebników ułamkowych wymieniony jest też w kompendium [Derwojedowa i in. 2005](#), s.194⁶.

Jeżeli przyjąć istnienie leksemów liczebnikowych ĆWIERĆ, PÓŁ i PÓŁTORA, to natychmiast powstaje pytanie, czy są to jedyne leksemy zawierające formy typu *ćwierć*, *pół* i *półtora*. Częściową odpowiedź na to pytanie podają w przypisie [Gruszczyński i Saloni 1978](#), sygnalizując istnienie także rzeczownikowego leksemu ĆWIERĆ⁷. Dodatkowo sytuację komplikuje istnienie form *pół-* i *ćwierć-* będących częściami kompozitów typu *ćwierćinteligent* i *półwiekowy*⁸.

Rzadko dyskutowana w literaturze jest kwestia wartości selektywnej kategorii liczby liczebników typu PÓŁ, PÓŁTORA, ĆWIERĆ w połączeniach z formami przymiotnikowymi

i czasownikowymi. [Saloni 1977](#) podaje informacje o wartościach kategorii selektywnych wyłącznie dla typowych liczebników (por. przyp.9 poniżej), powtórzoną w okrojonym zakresie w podręczniku [Saloni i Świdziński 1998](#), oraz dla liczebników złożonych w [Gruszczyński i Saloni 1978](#). Jedynie [Laskowski 1984b](#), s.286 stwierdza *explicite*, że wartością klasyfikującą (tj. selektywnej, w sensie Saloniego i Świdzińskiego) kategorii liczby tych liczebników jest liczba pojedyncza. Celem niniejszego artykułu jest podanie argumentów za tezą przeciwną, o liczbie mnogiej jako wartości odpowiedniej kategorii selektywnej liczebników typu PÓŁ.

Możliwe interpretacje

Przedmiotem niniejszego artykułu będzie status słów *ćwierć*, *pół*, *półtora* i *półtorej* w konstrukcjach typu⁹:

- (1)Oby Twoje kolejne ćwierć wieku było tak udane jak poprzednie. (Internet)
- (2)Jednak pierwsze pół godziny było toczone w niemrawym tempie. (Korpus IPI PAN)
- (3)Półtora roku życia zostało wycięte. (Internet)
- (4)Następne półtorej godziny przeznaczono było na kąpiel w basenie. (Internet)

Zauważmy, że fakt występowania rozważanych form w tzw. pozycji podmiotu i ich związki z formami przymiotnikowymi (w tym imiesłowowymi) nie są tutaj bardzo pomocne w ustalaniu ich klasy gramatycznej, liczby i rodzaju: liczba pojedyncza i rodzaj nijaki czasownika mogą tu być interpretowane jako uzgodnione z podmiotem rzeczownikowym w mianowniku albo jako typowe dla konstrukcji liczebnikowych, nie odzwierciedlające wartości odpowiednich kategorii gramatycznych (selektywnych czy fleksyjnych) liczebnika¹⁰. Podobnie formy przymiotnikowe mogą być interpretowane jako mnogie (niemęskoosobowe) lub pojedyncze (nijakie).

Poniżej rozważymy cztery teoretycznie możliwe interpretacje form typu *pół*:

1. forma rzeczownikowa w
 1. l.p.
 2. l.mn.
3. forma liczebnikowa w
 1. l.p.
 4. l.mn.

Nie należy przy tym *a priori* wykluczać możliwości, że konstrukcje (1)-(4) są strukturalnie wieloznaczne, tj. że przykładom tym można przypisać więcej niż jedną interpretację z czterech danych powyżej.

Natomiast natychmiast odrzucić można rzeczownikową mnogą interpretację rozważanych form, jako że zgodnie z tą interpretacją gramatyczne powinny być następujące nieakceptowalne zdania:

- (5)*Pół rodziny pojechali/pojechały na wakacje.
- (6)*Pół armii poległi/poległy w bitwie.

A zatem do rozważenia pozostają trzy hipotezy: [1a](#)), [2a](#)), [2b](#)).

Interpretacja liczebnikowa I.mn.

Ćwierć tysiąca osób zostało aresztowanych

Przykłady poniżej pokazują, że istnieją liczebnikowe użycia form *ćwierć*, *pół* i *półtora*:

- (7)Ćwierć tysiąca osób zostało aresztowanych, a kilkadziesiąt odniosło obrażenia. (Internet)
- (8)Pół miliona Cyganów zostało wymordowanych w nazistowskich obozach koncentracyjnych. (Internet)
- (9)Półtora tysiąca masonów było obecnych na ceremonii zaprezentowania paryskiej Wielkiej Łoży. (Internet)

W przykładach tych mamy do czynienia z typową składnią liczebnikową, gdzie predykatywna forma przymiotnikowa (imiesłowowa w przykładach (7)-(8)) odnosząca się do grupy liczebnikowej w tzw. pozycji podmiotu uzgadnia przypadek, rodzaj i liczbę z dopełniaczową grupą rzeczownikową (*osób*, *Cyganów*, *masonów*). Podobnie jak w wypadku typowych liczebników, możliwe jest też uzgodnienie bezpośrednio z liczebnikiem (wytłuszczenie moje):

- (10)Niestety trudna sytuacja gospodarcza sprawiła, że około pół miliona Urugwajczyków **zmuszone** było do emigracji do Brazylii i Argentyny. (Internet)

Powyższe przykłady (7)-(9) z dopełniaczowym przymiotnikiem predykatywnym w liczbie mnogiej wydają się w pełni akceptowalne. Choć akceptowalność konstrukcji poniższych z liczbą pojedynczą przymiotnika (odpowiadającą liczbie pojedynczej modyfikowanego rzeczownika) jest być może mniej jednoznaczna, odpowiada ona temu samemu wzorcowi składni liczebników.

- (11)?W jednej księgarni pół regału było zajętego i po co? (Internet)
- (12)?gdy próbuję z mamą wejść do ławki to pani sprawdza, czy faktycznie jest wolne miejsce (pół ławki było puste) i łaskawie nas przepuszcza... (Internet)

Przykłady poniższe, choć zapewne także potwierdzające liczebnikowy status formy *pół*, uznamy natomiast za dewiacyjne.

- (13)*Dla tych jedwabników pół miasta obsadzonych było morwami (Internet)
- (14)*Pół mojej rodziny było wywiezionych. (Internet)
- (15)*Rozejrzała się wokół, najpierw zobaczyła ciało Sztyleta, pół jego czaszki było porzucanych po szoferce. (Internet)
- (16)*Pół mojej klasy było przestraszonych tym, że mogą mieć pracowite ferie. (Internet)

Czy te półtora miliona było wydane sensownie?

Drugi argument za istnieniem liczebnikowych form typu *pół* dostarczają przykłady

poniższe (wytluszczenia moje)¹¹:

- (17)Zaczną się niebawem prace polowe, więc **te** pół kilometra jest konieczne. (Korpus IPI PAN)
- (18)I nikt jakoś nie pyta, czy **te** półtora miliona było wydane sensownie (Korpus IPI PAN)
- (19)gdyby nie **owe** ćwierć wieku dowartościowania miasta, nie byłoby tu dziś mostu 700-lecia (Korpus IPI PAN)
- (20)Odliczając zatem **owe** pół wieku od prawdziwej daty powstania, otrzymujemy... rok 1989. (Internet)
- (21)Oto jak "Drak" (tudzież "Paulo") wspomina **tamte** pół roku swego życia (Internet)
- (22)Do Chin, Australii, USA i wielu innych krajów oraz wybranych miast (np. Moskwa) skądkolwiek byśmy nie dzwoniли **te same** pół godziny plotkowania kosztuje jeszcze mniej, bo tylko ok. 0,6 dol. (Internet)
- (23)Tym razem za **te same** półtora kilometra Patryk płaci 30 zł a nie 7. (Internet)

W przykładach powyższych występują formy zaimków przymiotnych *te*, *owe*, *tamte* i *same*, o jednoznacznie mnogiej wartości kategorii liczby. Nie widzimy innego wytłumaczenia dla tego faktu niż mnoga wartość selektywnej kategorii liczby form *pół*, *półtora* i *ćwierć* w przykładach (17)-(23)¹². Po wykluczeniu hipotezy 1b) w poprzednim punkcie oznacza to, że z trzech pozostałych hipotez jedynie hipoteza 2b), interpretująca słowa typu *pół* jako formy liczebnikowe o mnogiej wartości selektywnej kategorii liczby, poprawnie opisuje konstrukcje (17)-(23), a także jest zgodne z obserwacjami o składni liczebnikowej w p.3.1.

Z rozważań powyższych wynika, że hipotezę 2b) uznać należy za poprawną, niepewny natomiast jest nadal status hipotez 1a), 2a).

Liczba pojedyncza?

Oprócz mnogich form zaimków przymiotnych rozważanych w poprzednim punkcie, możliwe choć rzadsze jest także współwystępowanie słów typu *pół* z formami pojedynczymi *to*, *tamto*, *owo*:

- (24)**Tamto** pół twarzy szydziłoby z tego: Niech lepiej obie strony będą równe. (Król Lir)
- (25)Niestety **to** pół roku zostało zmarnowane. (Korpus IPI PAN)
- (26)z czterech (i pół) filmów obejrzałam jeden i pół (ale inne pół niż **tamto** pół) (Internet)
- (27)Zastanawiam się, czy **owo** pół baby z racji niedookreśloności płci mieściłoby się w definicji androgyna (Internet)
- (28)Patrzę na cały rok 2005 przez pryzmat półtora miesiąca, ale **to** półtora miesiąca w zupełności mi wystarczyło. (Internet)
- (29)Ponieważ wraz z nadejściem nocy, zrobiło się chłodno, zdecydowałem że **to** półtorej godziny, które pozostało mi do końca zmiany, spędzę okręcony w ciepłe koce, przyniesione tam przez mego poprzednika. (Internet)
- (30)Czy te pół kilograma buraków startych do zupy to **to samo** pół kilograma na którym robiło się zakwas???? (Internet)

Szczególnie ciekawy jest przykład ostatni, gdzie w jednym zdaniu są realizowane obie możliwości (*te pół* i *to pół*), a liczba pojedyncza drugiego wystąpienia *pół*

podkreślona jest jeszcze formą pojedynczą zaimka względnego *którym*.

Powyższe przykłady pokazują istnienie form *pół* o pojedynczej wartości kategorii liczby, nie rozstrzygają jednak o ich przynależności do leksemu rzeczownikowego lub liczebnikowego. Wydaje się, że istnieją także morfosyntaktycznie pojedyncze formy *półtora* i *półtorej*: przykłady (28)-(29) są chyba akceptowalne. Nie znaleźliśmy natomiast przypadków modyfikacji formy *ćwierć* przez zaimek przymiotnikowy *to*. W następnym punkcie postaramy się zinterpretować te wyniki.

Interpretacja nominalna l.p.

Trudno jest znaleźć przekonujące argumenty za liczebnikowym albo rzeczownikowym charakterem formy *pół* o pojedynczej wartości kategorii selektywnej liczby.

Argumentem za liczebnikową hipotezą [2a](#)) byłyby przykłady takie jak poniżej, ale nie udało nam się znaleźć takich konstrukcji w Internecie i w dostępnych korpusach, zaś akceptowalność przykładów poniższych, a szczególnie [\(32\)](#), jest wątpliwa.

- (31)??To pół miliona ludzi było niedożywionych.
- (32)?*To pół ławki było puste.

Innym argumentem za liczebnikową hipotezą [2a](#)) byłby fakt, że formy typu *pół* chętniej występują w tzw. pozycjach strukturalnych, tj. w pozycjach mianownika, biernika i dopełniacza negacji, niż w pozycjach leksykalnych (celownik, narzędnik, miejscownik, dopełniacz leksykalny), co odpowiada dystrybucji niektórych innych form liczebnikowych (por. [Przepiórkowski 2001, 1999](#) oraz [Rutkowski i Szczegot 2001](#))¹³:

(33)To pół roku zostało zmarnowane.	(mianownik)
(34)Zmarnowaliśmy to pół roku.	(biernik)
(35)Nie zmarnowaliśmy tego pół roku.	(dopełniacz negacji)
(36)? Baliśmy się tego pół roku.	(dopełniacz leksykalny)
(37)? Rozmawialiśmy o tym pół roku.	(miejscownik)
(38)?? Przesadziłeś trochę z tym pół roku.	(narzędnik)
(39)?? Przyjrzyjmy się temu pół roku z jego życia.	(celownik)

Ewentualne różnice akceptowalności tych zdań nie są jednak tak ostre jak w wypadku, na przykład, leksemu *DUŻO* (*Widzę dużo mąki* vs **Przyglądam się dużo mąki / dużo mące*), waga tego argumentu nie jest więc dla nas obecnie oczywista.

Nie znajdując przekonujących argumentów pozwalających rozstrzygnąć między hipotezami [1a](#)) i [2a](#)), rozstrzygnięcia takiego dokonujemy na podstawie ekonomii opisu. Skoro, obok liczebnika *ĆWIERĆ*, istnieje także rzeczownik *ĆWIERĆ*, odmienny przez liczbę (zob. przyp. [6](#) i przykłady [\(40\)-\(42\)](#) poniżej), podobnie możemy dla spójności opisu przyjąć istnienie rzeczowników *PÓŁ*, *PÓŁTORA* i *PÓŁTOREJ*. Byłyby to rzeczowniki singulare tantum (podobnie jak rzeczowniki *TO*, *KTO* itp.) rodzaju nijakiego.

- (40)Prawie ćwierć kompleksu została przeżarta przez ogień i zamieniona w wypaloną kryptę. (Internet)
- (41)Ku mojemu zdumieniu i przerażeniu, nadal około 1/5 obecnych w studio i

ćwierć telewizorów była za tym, by dziecko oddać oczekującej rodzinie!
(Internet)

(42) Witam, mam pytanie, dodajemy pół łyżeczki rozmarynu, czy ćwierć łyżeczki rozmarynu? Pewnie ta ćwierć tyczyła się innego zioła? [Grzegorz: ćwierć dotyczyła tymianku, rzecz już poprawiona] (Internet)

Za przyjęciem selektywnego rodzaju nijakiego w wypadku formy rzeczownikowej *półto* przemawiają następujące osądy:

(43) To *półto* godziny szybko upłynęło.

(44) *Ta *półto* godziny szybko upłynęła.

(45) *Ta/Tę *półto* godziny szybko upłynęło.

Jak pokazuje rażąca nieakceptowalność (44), *półto* nie posiada selektywnego rodzaju żeńskiego na potrzeby uzgodnienia z formami przymiotnikowymi (choć oczywiście posiada selektywny rodzaj żeński w sensie konotowania frazy nominalnej rodzaju żeńskiego). Nieakceptowalny jest też przykład (45), co pokazuje, że *półto* nie może być uznane za formę liczebnikową o selektywnych („zewnątrznych”) kategoriach liczby i rodzaju równych, odpowiednio, liczbie pojedynczej i rodzajowi żeńskiemu.

Na podstawie powyższych rozważań przyjmujemy następującą odpowiedź na pytanie o możliwe interpretacje form typu *pół* w konstrukcjach takich jak (1)-(4):

- nie mają w materiale poparcia hipotezy 1b) i 2a),
- za prawdziwe należy uznać hipotezy 1a) i 2b).

A zatem w konstrukcjach typu *Półtora roku życia zostało wycięte grupa półtora roku* jest strukturalnie niejednoznaczna i może być interpretowana jako grupa liczebnikowa w liczbie mnogiej (por. *te półtora roku*) lub jako grupa rzeczownikowa w liczbie pojedynczej (por. *to półtora roku*). Dzięki tej konkluzji utrzymać można uogólnienie, że [w]artość kategorii słownikowej liczby jest wartością stałą i równą *pl* dla wszystkich leksemów liczebnikowych (Kopcińska, 1992, s.21)¹⁴.

Wnioski

Liczebnikowość form typu *pół*, *półtora* i *półto* była dotychczas słabo umotywowana. Leksemy liczebnikowe PÓŁ, PÓŁTORA i ĆWIERĆ zostały wprowadzone w pracy Gruszczyński i Saloni 1978 na potrzeby opisu szeregów liczebnikowych i raczej wbrew ich charakterystyce fleksyjnej (w wypadku leksemów PÓŁ i ĆWIERĆ nie ma uzasadnienia dla uznania, że odmieniają się przez rodzaj). Niniejszy artykuł podaje w p.3 dwa dodatkowe argumenty za tą decyzją: po pierwsze, formy typu *pół* w tzw. pozycji podmiotu mogą wchodzić w typowo liczebnikowe konstrukcje z dopełniaczowymi formami przymiotnikowymi, a po drugie, formy tego typu mogą być modyfikowane przez formy przymiotnikowe o jednoznacznie mnogiej wartości kategorii liczby, mimo iż formy typu *pół* z pewnością nie są mnogimi formami rzeczownikowymi.

Głównym wnioskiem płynącym z powyższych rozważań jest jednak konstatacja, że wartość selektywnej kategorii liczby (form należących do) tych ułamkowych leksemów liczebnikowych jest mnoga, a nie pojedyncza, jak mogłoby się wydawać na podstawie ich łączliwości z rzeczownikami w liczbie pojedynczej. Choć istnienia

takich pojedynczych (obok mnogich) leksemów ułamkowych rozumowanie powyższe nie wyklucza definitywnie, wydaje się, że wygodniej jest przyjąć, iż formy typu *pół* o pojedynczej wartości selektywnej kategorii liczby są w rzeczywistości formami nominalnymi.

Spis Literatury

Derwojedowa, Magdalena, Halina Karaś i Dorota Kopcińska, red. (2005)
Język polski: Kompendium.
Warszawa: Świat Książki.

Derwojedowa, Magdalena, Michał Rudolf i Marek Świdziński. (2003)
„Two formal approaches to Polish numeral phrases implemented”.
M. Gębka-Wolak et al., red., *Studia z gramatyki i leksykologii języka polskiego.*
Prace dedykowane profesor Marii Zuprzyńskiej. Toruń, 93-108.

Gruszczyński, Włodzimierz i Zygmunt Saloni. (1978)
„Składnia grup liczebnikowych we współczesnym języku polskim”.
Studia Gramatyczne II: 17-42.

Grzegorzczkowska, Renata, Roman Laskowski i Henryk Wróbel, red. (1984)
Gramatyka współczesnego języka polskiego: morfologia.
Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Kopcińska, Dorota. (1992)
„Prosta grupa liczebnikowa jako składnik podmiotowej frazy mianownikowej”.
Studia Gramatyczne X: 19-35.

Laskowski, Roman. (1984a)
„Fleksja”.
[Grzegorzczkowska i in. \(1984\)](#), 97-169.

Laskowski, Roman. (1984b)
„Liczebnik”.
[Grzegorzczkowska i in. \(1984\)](#), 283-293.

Przepiórkowski, Adam. (1999)
Case assignment and the complement-adjunct dichotomy: A non-configurational constraint-based approach.
Rozprawa doktorska, Universität Tübingen.

Przepiórkowski, Adam. (2001)
„Predicative case agreement with Quantifier Phrases in Polish”.
[Przepiórkowski i Bański \(2001\)](#), 159-169.

Przepiórkowski, Adam. (2004a)
Korpus IPI PAN. Wersja wstępna.
Warszawa: Instytut Podstaw Informatyki PAN.

Przepiórkowski, Adam. (2004b)
„O wartości przypadku podmiotów liczebnikowych”.
Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego LX: 133-143.

Przepiórkowski, Adam. (2006)

„O dystrybutywnym PO i liczebnikach jedynkowych".
Polonica XXVI-XXVII: 171-178.

Przepiórkowski, Adam i Piotr Bański, red. (2001)
Generative linguistics in Poland: Syntax and morphosyntax.
Warszawa: Instytut Podstaw Informatyki PAN.

Przepiórkowski, Adam i Anna Kupść. (1999)
„Eventuality negation and negative concord in Polish and Italian".
Robert D. Borsley i Adam Przepiórkowski, red., *Slavic in Head-driven Phrase Structure Grammar.* Stanford, CA: CSLI Publications, 211-246.

Przepiórkowski, Adam i Marek Świdziński. (1997)
„Polish verbal negation revisited: A metamorphosis vs. HPSG account".
Prace IPI PAN 829, Instytut Podstaw Informatyki PAN.

Rutkowski, Paweł i Kamil Szczegot. (2001)
„On the syntax of functional elements".
[Przepiórkowski i Bański \(2001\)](#), 187-196

Saloni, Zygmunt. (1974a)
„Klasyfikacja gramatyczna leksemów polskich".
Język Polski LIV(1): 3-13.

Saloni, Zygmunt. (1974b)
„Klasyfikacja gramatyczna leksemów polskich".
Język Polski LIV(2): 93-101.

Saloni, Zygmunt. (1977)
„Kategorie gramatyczne liczebników we współczesnym języku polskim".
Studia Gramatyczne I: 145-173.

Saloni, Zygmunt. (1992)
„New remarks on Polish numerals".
André Clas, red., *Le mot, les mots, les bons mots/word, words, witty words. A Festschrift for Igor A. Mel'čuk.* Montreal: Les Presses de l'Université de Montréal, 171-182.

Saloni, Zygmunt i Marek Świdziński. (1998)
Składnia współczesnego języka polskiego.
Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, czwarte (zmienione) wyd.

Skarżyński, Mirosław. (2000)
Liczebniki w słowotwórstwie współczesnej polszczyzny.
Kraków: Historia Jagellonica.

Świdziński, Marek. (2000)
„Negativity transmission in Polish constructions with participles and gerunds".
Journal of Slavic Linguistics 8: 262-293.

Świdziński, Marek. (2001)
„Transmisja oddolna i odgórna negacji w zdaniu polskim ze spójnikiem negatywnym".
Włodzimierz Gruszczyński et al., red., *Nie bez znaczenia... Prace ofiarowane Profesorowi Zygmuntowi Saloniemu z okazji jubileuszu 15000 dni pracy*

naukowej. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu Białostockiego, 275-285.

Świdziński, Marek i Magdalena Derwojedowa. (2004)

„Idiosynkrazja na przecięciu idiosynkrazj, czyli o poprzyimkowości i liczebnikach”.

Prace ofiarowane Profesor Krystynie Kallas z okazji 40-lecia pracy naukowej. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 33-42.

On the inherent plural number of the fractional numerals ĆWIERĆ `QUARTER', PÓŁ `HALF' and PÓŁTORA `ONE AND A HALF'

The aim of this article is to show that Polish simple fractional numerals, i.e., *ĆWIERĆ* `QUARTER', *PÓŁ* `HALF' and *PÓŁTORA* `ONE AND A HALF' bear the intrinsic plural number, even though they combine with singular nouns. In passing, we also give two new arguments for the treatment of these lexemes as numerals (as opposed to treating them as unambiguous nouns).

Footnotes

...półtora¹

Artykuł niniejszy dedykuję Markowi Świdzińskiemu, współ-promotorowi mojej pracy doktorskiej ([Przepiórkowski, 1999](#)), która zapoczątkowała naszą niekończącą się dyskusję na temat przypadku grupy liczebnikowej w tzw. pozycji podmiotu ([Świdziński i Derwojedowa, 2004](#); [Przepiórkowski, 2004b](#); [Derwojedowa i in., 2003](#)), z przeprosinami, że bynajmniej [nie brałem pod uwagę [ponownego pisania [o [żadnej transmisji negacji]]]] ([Świdziński, 2000](#); [Przepiórkowski i Świdziński, 1997](#); [Świdziński, 2001](#); [Przepiórkowski i Kupść, 1999](#)). Za komentarze do wcześniejszej wersji niniejszego artykułu dziękuję Mirosławowi Bańko, Magdalenie Derwojedowej, Markowi Świdzińskiemu i Marcinowi Wolińskiemu.

... liczby²

Używamy tutaj pojęć kategoria selektywna i kategoria fleksyjna rozumianych jak w pracy [Saloni 1977](#) i w podręczniku [Saloni i Świdziński 1998](#). Pierwszemu z tych pojęć odpowiada kategoria klasyfikująca w sensie pracy [Laskowski 1984a](#). Ograniczamy się jednak do „zewnątrznej” kategorii selektywnej, widocznej w uzgodnieniach z formami przymiotnikowymi i być może finitywnymi, nie interesując się „wewnętrzzną” kategorią selektywną liczebników, dotyczącą fraz przez nie konotowanych.

...półtora³

Zbiór liczebników może być wzbogacony m. in. o następujące propozycje: [...] [t]zw. liczebniki ułamkowe (niezłożone), np. pół, ćwierć, półtora, zachowujące się składniowo w sposób bardzo nietypowy, np. było to przed pół rokiem, pamiętam pół roku. ([Saloni, 1977](#), s.156).

...gru:sal:78⁴

Listę leksemów liczebnikowych rozszerzymy jeszcze o tzw. liczebniki ułamkowe (niezłożone) typu: [ĆWIERĆ], [PÓŁ], [PÓŁTORA]. Zachowują się one składniowo w nietypowy sposób, ale wydaje się, że najprostszym rozwiązaniem będzie opisanie ich łącznie z liczebnikami, zwłaszcza że łączą się z pojedynczymi grupami liczebnikowymi w szeregi, np. dwa i pół, trzy i ćwierć. ([Gruszczyński i Saloni, 1978](#), s.22).

...salo:92⁵

In Polish, numerals [...] correspond only to integers and to the most popular fractions, which are nominated by special lexemes: '1/2' -- PÓŁ, '1/4' -- ĆWIERĆ,

and a combined number '1 1/2' -- PÓŁTORA. ([Saloni, 1992](#), s.178).

...der:kar:kop:05⁶

Choć tytuł odpowiedniego punktu brzmi „Liczebniki typu PÓŁ, ĆWIERĆ, PÓŁTORA” (podkreślenie moje).

...ćwierć⁷

Słowo ćwierć w takich konstrukcjach [tj. typu pół ćwierci i pół ćwiercią; przyp. A.P.] może być interpretowane jako rzeczownikowe, podobnie jak interpretujemy w konstrukcji trzy ćwierci (liczba mnoga!). Byłyby to więc konstrukcje analogiczne do złożonych ze słowa liczebnikowego i rzeczownikowego konstrukcji pół ćwiartki, trzy ćwiartki. ([Gruszczyński i Saloni, 1978](#), s.21, przyp.12).

...półwiekowy⁸

Trzeba tu odróżnić pół w znaczeniu, jak wyżej [tj. liczebnika partytywnego; przyp. A.P.], od pół tworzącego wiele kompozitów, do których wnosi znaczenie `nie całkiem', `niepełny', `częściowy', nie mające odniesienia do pojęcia liczby, por. np. półautomatyczny `nie całkiem automatyczny; zautomatyzowany częściowo', a nie: `automatyczny w jednej drugiej'. ([Skarżyński, 2000](#), s.15, przyp.1).

... typu⁹

Wszystkie przykłady w niniejszym artykule są przykładami zaświadczonymi, znalezionymi przede wszystkim w Internecie i w Korpusie IPI PAN ([Przepiórkowski, 2004a](#)), wydanie 2. (zob. <http://korpus.pl/>). Niektóre przykłady są nieznacznie edytowane (skracane, poprawiana jest interpunkcja) dla zwiększenia ich czytelności.

... liczebnika¹⁰

[Saloni 1977](#), a za nim [Gruszczyński i Saloni 1978](#) oraz [Saloni i Świdziński 1998](#), postulują odpowiednie kategorie selektywne takich form liczebnikowych, specjalnie na potrzeby „uzgodnienia” z formą finitywną.

... moje)¹¹

Zapytanie: "te|owe|tamte|same" ^ "pół|półtora|półtorej|ćwierć" [case~gen]+ pozwala znaleźć więcej takich przykładów w Korpusie IPI PAN.

...telast)¹²

Można by postulować, że formy typu te, tamte, owe i same nie są w takich konstrukcjach formami przymiotnikowymi, tylko nieodmiennymi „skamieniałymi” formami modyfikującymi dowolne formy liczebnikowe. Poniższe przykłady przeczą takiej tezie.

i

*Te pięciu mężczyzn było miłych.

ii

?*Te milion mężczyzn było miłych.

Innym możliwym wytłumaczeniem takich faktów byłoby stwierdzenie, że formy typu te mogą być, przynajmniej dla niektórych rodzimych użytkowników języka polskiego, formami nijakimi l.p., jednak naszym zdaniem istnieje wyraźna różnica akceptowalności pomiędzy poniższymi dwoma zdaniem:

iii

Te pół pola było już zaorane.

iv

?*Te pole było już zaorane.

...rut:szc:01)¹³

Dziękujemy Pawłowi Rutkowskiemu za zwrócenie nam na to uwagi.

...kopc:92¹⁴

[Kopcińska 1992](#), s.21, przyp.5 dodaje, że [w]yjątek stanowi liczebnik JEDEN, którego formy cechują się wartością kategorii liczby równą sg lub pl zależnie od wartości kategorii rodzaju. Choć takie rozumienie leksemu liczebnikowego JEDEN zgodne jest z pracą [Saloni 1977](#), my przyjmujemy tutaj za artykułem [Gruszczyński i Saloni 1978](#), że liczebnik JEDEN ma wyłącznie jedną postać

tekstową, jeden, i występuje wyłącznie w grupach liczebnikowych bezpośrednio za innym liczebnikiem. Zob. też [Przepiórkowski 2006](#).
